

Протојереј Божидар Мијач

ПЕВАЧИ НА СТАКЛЕНОМ МОРУ

„И видех други велики знак на небу и чудо: седам анђела који имаху седам последњих зала, јер се у њима саврши гнев Божји.

И видех као стаклено море смешано с огњем, и оне што победише звер и лик њен, и жиг њен, и број имена њенога, где стоје на мору стакленоме и имају гусле Божије; и певаху песму Мојсија слуге Божијега, и песму Јагњетову, говорећи: велика су и дивна дела твоја, Господе Боже сведржитељу, праведни су и истинити путеви твоји, царе светих. Ко се неће побојати тебе, Господе, и прославити име твоје? Јер си ти једини свети; јер ће сви незнабошци доћи и поклонити се пред тобом; јер се твоји судови јавише.

И после овога видех, и гле, отвори се скинија сведочанства на небу, и изиђоше седам анђела из цркве, који имаху седам зала, обучени у чисте и беле хаљине од платна, и описани по прсима појасима златним; и један од четири животна створа даде седморици анђела седам чаша златних напуњених гнева Бога, који живи ва век века. И напуни се црква дима од славе Божије и од силе његове; и нико не могаше доћи у цркву, док се не сврши седам зала седморице анђела“ (Откр. 15,1-8).

Главна порука која се саопштава овим текстом јесте: *мисија небо-земне цркве у последњим (тј. и нашим) временима, што се, као и у другим сличним апокалиптичким саопштењима, излаже на сликовито-драматични начин. Овде се то, углавном, чини у три, не сасвим формално-логичке, појаве, и то: седам анђела у којима се свршава гнев Божји, певачи и певање на стакленом мору, скинија сведочанства из које излазе седам анђела као извршиоци гнева Божјег на земљи. Анђели имају налог да, у слици изливања седам чаша гнева Божјег (што се рељефно види из 16-те главе), обелодане (обзнане, облаговесте, проповеде) садржај песме певача, у ствари искупитељско дело Христово, Цркви и свету (односно: Цркви као свету), што је лајтмотив текста. Саобразно таквој концепцији изложићемо ово тумачење у та три поменута круга.*

I.

(15, 1)

Ради се о тзв. *гневу Божјем* (кажем такозваном јер је то термин који се у обичном схватању а понекад и у теологији поједностављено и погрешно схвата). Овде се тај гнев назива *знаком* и *чудом*, што, пре свега говори да га не треба једноставно, буквално схватити, него симболично, знаковито, чудесно. Нема изгледа ништа симболичко-чудније од тога да се Бог љубави и милосрђа пројављује, објављује, представља као гневни, као онај који кажњава, чини зла и то преко анђела, светлих службених духова Божјих, носиоца благих вести. У томе би, формално и буквално узев, била противуречност, оно што се у логички назива *contradictio in adjecto*. Не би ли то био двоструки однос Бога према свету: на једној страни (или некада) љубав, а на другој (или некада), гнев. У даљем тексту, и његовом тумачењу, то ће се осветљавати у мери наше приправности и могућности да схватимо знаковите и чудесне тајне које нам се овде откривају.

Тај „знак” и „чудо” односи се дотично на виђење *„седам анђела који имаху седам последњих зала.”* Седам је, као што је познато, у библијској а нарочито апокалиптичкој употреби, број неке потпуности, пуноте. Значи, примењено на ово откривење, потпуна, дефинитивна, последња зла, јер се у њима, како се каже, „саврши (заврши, усаврши, испуни) гнев Божји.” За ово зло је у грчком оригиналу употребљена јака и жестока реч *илиги* која буквално значи: ударац, рана, ожиљак, казна (казна ударом), али у ширем значењу то је и *поремећај, мука, невоља*. У сваком случају зло је само по себи неки силовити и разорени покрет уперен на неки објект, на некога или нешто и прави смисао добија тек у односу на онога или оно коме се или чему се дешава, где је уперено. Ово зло није зло по бићу, него по акцији, учинку. Нема апстрактног зла. Зло које би мировало, било пасивно, инертно — не би било зло. Треба, значи, видети коме се ово зло (ова акција) догађа, на кога се односи, коме се задаје (односно, боље рећи: чему се задаје). Свакако, као што очигледно произлази из 16-те главе, не односи се на праведнике и праведност (Бог праведнике и правду милује) но на *грешнике* и *грех*. Њима се обричу и догађају ови удари. Не, у ствари, њима, него зло у њима, али и њима уколико су поистовећени са њим. Ова зла су то за грехе, за, као што ћемо још видети, сама зла.

Пунота овако квалификованих зала у акцији, дакле, сачињава гнев Божји о тимос ту Тхеу. Овде је сад прилика да ближе објаснимо сам појам гнева Божјег и с погледом на његову суштину и ситуацију управљености:

а. По суштини овде употребљена реч за гнев о тимос ни формално не означава само гнев као зловољу, љутину, срџбу, него и, и то пре свега, снагу, напон, тежњу, повишено деловање. Ово друго не само боље него и искључиво одговара појму божанског гнева. Бог је у суштини љубав (I Јн. 4,8). Свако деловање Божје, према томе, је испољавање, манифестација љубави као суштине бића Божјег

према човеку и свету. Бог не може не бити љубав. У Њему не може бити гнева као злоће. Ако би се претпоставило да је Бог гневан у буквалном, антропоморфном, најчешће употребљаваном смислу те речи, могло би се пасти у јерес манихејства по којој од вечности постоји царство светлости и таме, добра и зла, Бога и сатане. Борили би се, у том случају, Бог и сатана, а човечански, као и космички, свет представљао би само поприште те борбе. Излазило би да некога кажњава Бог, а некога сатана. Та борба је (односно: била би) жестока, окрутна, крвава. Стално би се ишло на мучење противника. Као да је и Бог, слично оном другом начелу, крвожедни деспот. (Као што је, недавно у часопису „Градац“, један наш, теолошки необавештени а злуради и пакосни, — писац, Драгош Калајић, тврдио у своме раду под насловом „Испит катастрофе“: да је Апокалипса, како каже, у знаку осветољубиве мржње и затамњивачких страсти. Овај злобни буквалиста је, не досегнувши реч Божју у Апокалипси, ову тајанствену и дубоку књигу схватио на равни својих плитких филозофских разматрања). По тој логици чим се човек појави бива мучен — било од сатане и његових експонената (ако следује Богу), било од Бога и његових експонената (ако следује сатани). Човек би стајао међу неумоливим поларним силама. Сатисфакција би се, евентуално, могла догодити тек на крају кад и престаје драма живота. То би био груби антропоморфизам, у стилу примитивне антропоморфологије, и примитивни митоморфизам, у стилу примитивне митоморфологије. Где је ту Божја љубав и где је ту људска слобода (као узвишени дар Божји)? *Не, не; о таквом, набијеном мржњом и кажњавањем, гневу Божјем не може бити говора.* (Не треба, при том, да буну сама антропоморфна употреба ове речи да се изрази једна иначе тешко изразива божанска активност, јер она, премда неупоредива са људским гневом, ипак га, по некој паралели, најбоље могуће предочава и људском схватању приближава. Шта да се ради — како, којом речју, активни мисијски однос Бога према окорелом греху људском представити? Богонадахнути писац, снисходећи слабостима људским у разумевању божанских тајни, послужио се је обичном људском речју да истраже не обичну Божју истину).

б. *О чему је стварно реч?* У чему је милосрдна божанска активност која се људским речником може, тако парадоксално, назвати гневом? У томе, пре свега, да је гнев везан за *ситуацију* у којој се човек, а тиме и свет; може наћи, и налази, у удаљености од Бога, односно Христа. Односи се превентивно на ту ситуацију. *Гнев је ситуација постојања изван Христа.* Бити без вере у Христа (јер вера је веза са Христом, бивање у Њему) значи пребивати у гневу Божјем, бити на његовом удару. Ову ситуацију је Г. Христос најрељефније приказао у Причи о блудном сину (Лк. 15, 11—32). Син, у Причи, својеволно, по слободној одлуци, напушта дом оца (што је слика напуштања дома Божјег, битија у Христу, вере) и пребива у удаљености, откинутости, аутономији своје зле личности. Настала је нова, друга, ситуација, у којој син допада до невоља и беда: „А кад потроши имање своје (изгуби свој благодатни живот у Христу), настаде велика глад у оној земљи (удаљености од Бога),

и он се нађе у невољи“ (Лк. 15, 14). Нико га није принудио, натерао да се удаљи. Њега ни Њаво није саблазнио као Еву у рају (који може да заведе али не може да принуди). Ко присиљава неверника да буде неверан, безбожника да буде безбожан, неморалника да буде неморалан, богоборника да буде богоборан: Гнев је ситуација не бити у Христу. Бог је увек спасавајући, милосрдни, али се открива као гневни за оне, онима, који се не дају спасти. Где је Христос, тамо је љубав; где Њега нема, тамо је гнев. „Ко верује у Сина Божјег, има вечни живот; ко не верује, гнев Божји стоји над њим“ (Јн. 3,36). Порицање тога слободног одређења и механичко улажење у одређене (дијаметрално супротне ситуације водило би екстремној апо-катастази (успостављању) или екстремном ката-стасису (стропоштавању) при чему би и само дело спасења у Христу било дезактуализирано.

Али Бог (тачније: дело Божје у Христу) није ни по себи као у платоничко-стојичком схватању апатхос (незаинтересовани, апатични), него патхос (заинтересовани, активни). Гнев је и реакција Бога (Дела) на зло које човек чини. Дело спасења долази у покрету, деловању, акцији. Оно се стално самосаопштава, догађа у чину, акту. Бог је зрачећа енергија. Нема у Богу неутралности, пасивног односа према греху и злу у човеку и свету, него, напротив, има дијаметралне и активне супротности. Грех је неспојив са Божјом светошћу, јер ће, како каже Апостол, „горе муке заслужити онај који Сина Божијега погази, и крв завета којом се освети за погану уздржи, и Духа благодати наружи“ (Јевр. 10,29). Дело Божје, најчешће уобличено у реч Божју, убиствено је за грех. „Огањ излази из уста његових (Христових) и појешће непријатеље његове“ (Откр. 11,5). Бог је, у том смислу, нетолерантан. Његово дело убија зло у човеку, а пошто је човек у многоступењу са тим злом у себи, убија, у том случају, и тога човека самога. (Једна плитка и невилдовита сентименталност би, можда, из неких лажно хуманих разлога, захтевала милосрђе и према самоме злу, његовој помаи и обести. То би, онда, био свет без Бога, јер би зло могло да несметано порасте и овековечи се.) Не, не. Шта би ме се тицала једна за мене неегзистенцијална Божја трансценденција, неки далеки, неутрални и недокучиви Бог. Не. Бог је мој Бог, који се стално обраћа, делује у мојој слободи, обзнањује се као љубав или гнев — зависно од мога става и односа према Њему (спасењу у Њему). Он, дакле, убија, али и оживљава; управо: убија зло да би оживео добро. Његово је дело нама управљено ради спасења. Гнев, већ по тој унутрашњој дијалектици, открива Бога милосрђа. Ко одбије милост Божју, спасење у благодати, потпада под гнев Божји, по уку невољама, као што је речено за отпадни и тврдокорни Јерусалим: „И срушиће тебе и децу твоју у теби, и неће остати у теби камена на камену, зато што ниси познао времена у коме си похођен“ (Лк. 19,44). А ко прими милост Божију биће уврштен у преображени „свети Јерусалим, који силази с неба од Бога“ (Откр. 21,10).

Гнев Божји је стварност. Док је греха (неправде) у човеку, међу људима и свету — биће гнева, „јер се открива гнев Божји с

неба на сваку безбожност и неправду људи који држе истину у неправди“ (Рм. 1, 18). Пазимо: на безбожност и неправду, а тога је увек много, јер, како каже Јован у својој Првој посланици „сав свет у злу лежи“ (5, 19), што ипак није увек и свуда исте јачине и степена, истог интензитета. Високи степен је достигао у време Првог Христовог доласка, јер је тада и зло достигло високи супањ, за које је речено да „кад људи познаше Бога, не прославише га као Бога нити му захвалише, него залудеше у својим мислима, и потамне неразумно срце њихово... Ниједнога нема (не беше) праведна, ниједнога разумна, и ни једнога који тражи Бога; сви се уклонише и заједно неваљали посташе: нема га који чини добро, нема ни једнога циглог“ (Рм. 1, 21; 3, 10—13). Тада је гнев био најјачи. Сам крст Христов, распеће Сина Божјег, открио је овај свети гнев — да се, како каже Апостол, нико не оправда пред Богом, „да сав свет буде крив Богу“ (Рм. 3, 19). *Крст је радикална осуда злога света* (Јн. 9, 39), *али, истовремено, и спасење* (Јн. 16, 8—11). „Јер ако и распет би по слабости, али је жив по сили Божјој; јер смо и ми слаби у њему, али ћемо бити живи с њим силом Божјом међу нама“ (II Кор. 13, 4). *Христос, као жртвено Јагње Божје, суди свету, али и спасава свет. Све је стављено под удар, тако схваћеног, гнева, који, кроз проповед о Христу, у току историје стално осцилира.* Црквена историја је, у многоструку, историја ове активности. Наше време, житије и битије у њему, сазрева сигурно, за нови интензивни продор овога напона Божјег, ове гневно-милосрдне акције. Неправда се данас усавршава, али, изгледа, да се и гнев Божји данас „свршава“, тј. почиње да се јаче извршава. Кажем, почиње, јер још не видим његов пуни замах, али зачетке — видим. Свет се већ стере под гневом Божјим. Чаше гнева, о којима се детаљно говори у 16-ој глави, само што се нису излиле на апостатне структуре садашњег живота. На лажи, на обмане, на неправде, на бесчашћа, на неморалне мијазме, на духовне (па и псеудоцрквене) чамотиње. Ова близина гнева Божјег, који већ почиње да делује, предаје тој чињеници вредност знака и чуда: осуђује свакога ко је изван Христа, а оправдава свакога ко је у Христу, „који ће (у овоме чину) дати свакоме по делима његовим: онима дакле који су трпљењем дела доброга тражили славу и част и нераспадљивост, живот вечни; а онима који су уз пркос супроте истини и покуравају се неправди, немилост и гнев. Невоља и туга на сваку душу човека који чини зло; ... а слава и част и мир свакоме који чини добро“ (Рм. 2, 6—9).

II

(15, 2—4)

Визија певача на стакленом мору изгледа на први поглед да одвлачи поглед на другу страну, али не: ова епизода се, на апокалиптички начин, уклапа у тему гнева као љубави. Шта је по среди?

Стаклено море је оно исто (стаклено) море о коме се говори у 4, 6. Исте су, пре свега, две битне ознаке: море и његова стакленост.

Слика мора, углавном валовитог и бурног, у преносном значењу као и тамо, слика је нарѡда и њихове драматичне историје. Као што је стихија мора често бурна и хаотична, тако је и историја народа често хаотична и бурна (али таква је и историја душе људске; хаос није само споља, изван човека, већ и унутра, у њему). Али у овој визији слика мора је и нешто другачија од слике натуралног мора: ово море ураста, прераста у један други ступањ, може се рећи квалитет (у симболичком значењу људи, нарѡда, историје) — оно престаје бити хаточио валовити, а постаје космичко, кристално провидно и стабилно стаклено, Ради се у тим ознакама (као и у 4,6) о вечности у коју време урања, о достизању вечнога постојања, где нема више подизања и сунуврата, замршитоштва и одмршитоштва, тескоба и врења. Све је, у поређењу са земаљским односима, као *окончано*. Егзистенција се у досегу вечности егзистенцијално мења: престају вражде и крвопролића, насиља и ратови, тортуре и јади, конфликти и борбе, успеси и неуспеси. Под-тиштени и над-тиштени изгубили су мотиве за своје сукобе и окршаје. Историја је ушла у надисторију.

Али ово стаклено море у неким ознакама, поред наведене сличности и истоветности, *разликује се од онога описаног у 4,6*. Ово, у савјезу са оним (ако се, сасвим условно, може тако рећи) означава *нешто нижу сферу небеског битија, што се, поред осталог, формално изражава речју „као” „ос”* Означено је „као стаклено море”, што говори да још није сасвим (о)стаклено, тј. вечно, а за тим, што је још важније, разлика се изражава у атрибуту *огњености*, у чему Булгаков с правом види двојствени карактер те стварности: *односи се не само на чисто небеску област, него и на земаљску у њеној вишој појави. Динамиса овога „мора је огњена. Небески огањ је енергија овога мора, што је, свакако, претећа, гневна (наравно за свет зла) сила. Огањ спаљује коров греха, рашишћава и пречишћава тмуше злога постојања. Ова појава је јако активна, садржи концентрацију снаге.*

Певачи на стакленом мору смешаном с огњем који „победи звер и икону њезину, и жиг њезин, и број имена њезина”, представљају, као и у другим химнолошким апокалиптичким визијама (на пр. у 4, 6; 14, 1—5), Цркву у њеној небо-земној мисији. Ово је небеска црква у земаљској пројекцији, при чему је више назначено небеско тајанство цркве у њеној уперености на земаљску стварност него ли то тајанство само по себи. Црква из своје вечне сфере хоће да проникне и преобрази земаљски живот који још стоји у знаку борбе са зверју и антихристом. Огањ је симбол активитета те борбе и победе, која се, као гневно милосрдна ревност, концентрише у Цркви као инструменту Христове мисије спасења у свету. Сакупио се је у њој концентрат мисије и предстоји експлозија, пожар, на плану историје и душе. То је онај огањ-ревност за који Христос каже: „Ја сам дошао да баџим огањ на земљу; и како би ми се хтелo да се већ разгореo” (Лк. 12, 49). То је онај рат-ревност о коме Христос каже: „Не мислите да сам ја дошао да донесем мир на земљу; нисам дошао да донесем мир него мач” (Мт. 10, 34). Да, то је активна црква, заједница спасених у Христу, који се у вери одржао у време по-

шаста антихристове и одолеше притисцима насиља и преваре. *Победна црква Христова*. Успоставио се је и порастао, квалитативно и квантитативно, обновљени, преображени народ Божји, који, сад, заједно са језгром већ оформљене небеске цркве, постаје експонент директног обрачуна са антихристовским силама. Овде, дакле, нема понављања у односу на визију из 4, 6—8 и друге сличне визије, него је по среди допуњавање, довршавање, актуализација онога што се је тамо упечатљиво наговестило: *вечна стварност цркве згуснула се, збила, сконцентрисала у грч средстава — оруђа за енергију гнева Божјег*, који се излива, односно који ће се изливати, на све просторе (духовне и физичке) отпалог света.

Певање спасених уз „гусле Божје“ — шта је? Односи се на садржајну страну наговештеност (али у неком степену и већ насталог) збивања. Односи се на садржај гнева Божјег. Певање уз гусле (инструмента за музику) у овој (као и у другим сличним) визији има сасвим преносни смисао. Ни певања (у обичном значењу), ни гусала (у обичном значењу), већ — *обзнањивање* на један високи и високо активни начин, искупљења у Христу. Музика је овде повишени, веома виспрени и продорни, начин тога обзнањивања, може се рећи: *проповедања, евангелизације*. Садржај гнева Божјег бива химнолошки предочен. Садржај, овако саопштен, обухвата два тематска круга: први у вези са праобразним значајем Мојсија и други са образним значајем Христа (што се, у крајњој линији, слива у једно спаситељско дело Божје): „Певаху песму Мојсија, слуге Божијега, и песму Јагњетову“. Мојсије, у своме историјском чину, је праобраз Христа у Његовом историјско-надисторијском чину: као што је Мојсије спасао Израил, изабрани народ Божји, из египатског ропства, тако и Христос, нови Мојсије, спасава Цркву, нови Израил Божји (а у њему и њиме и свет, јер Црква има космичке размере) из греха, зла и смрти. Христос је, значи, прави Мојсије, који спасава за вечност, а не само за неку историјску епизоду. Ко се у Христу спасе, неће више никад погинути. Та два садржајна смера ове химнолопије су, дотично, следећа:

а. *Слављење дела Божјих остварених у правди и истини.* „Велика су и дивна дела твоја, Господе Боже сведржитељу, праведни су и истинити путеви твоји, царе светих“. Ово као испуњење и примена на есхатолошки догађај спасења у Христу, одговара првом делу Мојсијеве песме, која се односи на слављење Бога због избављења Израила од Фараона чудесним преласком преко Црвеног мора (II Мојс. 15, 1—10). Антихрист је, сад, прави Фараон који сатире (хоће да сатре) посвећене у Христу и Њиме вођене из греховног потопа у Ханаан избављења. Сила антихристова се распршава као војска Фараонова. „Кола Фараонова и војску његову врже у море: избране војводе његове утопише се у Црвеном мору“ (II Мојс. 15,4). Сви злочестиви убојници као и истакнути експоненти, лидери и главари антихриста, бивају, као и они египатски, уништени. Народ Божји, конституисан у Цркви, пролази кроз потоп греха и насиља као Израил кроз Црвено море, а антихристова моћ бива савладана тим истим потопом: њих уништавају сама њихова зла. Црвено море, у реалном и симболичном значењу, замишљено је као замка за бого-

носце, а постало је клопка и помор за ђавоносце, богоотпаднике. У томе, у том низвртавању зла и победи добра, јесте *праведност* и истиност путева Бога сведржитеља, који се овде певају, тј. означајују, проповедају.

б. *Поклонѣње Богу, јер је он свети* (тј. сам по себи и у односу на историјско збивање праведан). Ово поклонѣње због победе над антихристовским притисцима и обманама у есхатону, одговара другом делу Мојсијеве песме, која се односи на Божју провиденцију и његово дело освећења. „Водиш милошћу својом народ, који си искупио, водиш крепошћу својом у стан *светости* своје” (II Мојс. 15, 13). Кроз перипетије антихристовског обесвећења гради се христовско *освећење*. Светост се искристалисала у самим антисветим историјским збивањима. Фараон је мислио да ће Израил пропасти потуцајући се и злопатећи се у своме бежању из Египта у Обећану земљу, али се тај народ баш том спољашњом злопатњом (страдањем-мучеништвом), учврстио и, такорећи, посветио, а Фараонова моћ, на самоме томе, скршила. *Гоњења антихристова доводе до истих* (у преносном значењу) *последица*: она су очеличила избране Божје и учинила их светима, а антихрист, са ордијом тлачитеља, потпуно у ништавило смрти. *Коме се, онда, треба поклонити? Ко заслужује поштовање? Зар застрашујућа насиља насилника? Зар подлости подлаца? Зар лажни лажљивих? Зар обмане обмањивача? Зар неморал неморалних? Само је Бог, праведни и свети, који је осмислио страдања праведника учинивши их фактором усавршавања, достојан поклонѣња.* Неправедници гину од саме правде и светости светих, јер их она, односно Бог у њима, потискује и разара. Где правда светлост засија, греховна тама се расплињава, распршава „Спашће их страх и трепет; од величине руке твоје замукнуће као камен” (II Мојс. 15, 16).

Сва у Христу освећена Црква постаје инструмент овога деловања. Она са зенита вечности (вечног живота који није само загробни, него и предгробни) шири истину доживљену у своме сопственом искуству: дело Божје *правде и светости* на њима (у њима) остварено. Нема веродостојније поруке од такве: „Јер ми живи једнако се предајемо на смрт за Исуса, да се и живот Исуса јави на смртном телу нашем” (II Кор. 4, 11). Сада се тај живот јавио у облику сведочанства о томе животу. Смрт, више, није граница између небеске и земаљске Цркве, „Јер знамо да кад се земаљска наша кућа тела раскопа, имамо зграду од Бога, кућу нерукотворну, вечну на небесима. И за тим уздишемо, желећи обући се у свој небески стан” (II Кор. 5, 1—2).

Певачи на стакленом мору (црква спасених у Христу) својим (повишеним, певајућим, устрепталим, огњеним, гневним) прокламовањем дела Божјег у Христу, *јесу пројекција будућности, наговештај последњих времена, али, ипак, нису, још, сам крај времена.* Ово се збива *усред историјског времена (обухвата, дакле, и наше дане), пре Другог Христовог доласка.* Црква се креће ка своме есхатолошком успону — да послужи ствари гнева Божјег као манифестацији активизма божанске љубави. У емпиријској црквеној сфери, као што видимо и знамо, има још доста слабости и недоумица, мртвила и па-

сивности, али у небеској сфери (која, као што смо видели, обухвата и земаљско језгро) постоји дилемијум обелодањивања правде и светости Божје, што је сад не само свету зла, него и нама који се можда још колебамо и посустајемо у тој борби упућено. Њихова химничка порука хоће да подржи и осветли наш животни пут према спасењу и учини нас слугама и сведоцима Његове истине у овоме свету лажи. Колективно биће цркве, чији смо чланови, својим изразитим делом, већ се је оспособило за ову улогу. Треба се значи, хитно укључивати у победи, премда још страдални, процес Цркве. Не плаши се злих моћи, не презај пред сатанским привидима. Не двоуми, не скомрачи, не тактизирај. Свака лична или општа црквена тактика, која би ишла линијом мањег отпора и компромиса са светом зла и неправде, штетила би не само носиоцу такве млакости, цркви него и самоме зломе свету, који би се у том случају, лишио фактора који би га могао подићи из каљуге пропасти. Црква је најбољи пријатељ свету кад му истину говори. Нема места плашњи и кукавичлику. Пораз антихристовске убојности ближи се крају, јер, како је речено у историјско — надисторијској, мојсијевско-христовској, поеми: „Господ ће царевати довека. Јер дођоше коњи Фараонов с колима његовим и с коњицима његовим у море и Господ поврати на њих воду морску; а синови Израилови прођоше сухим посред мора” (II Мојс. 15, 18).

III.

(15, 5—8)

Непосредни извршиоци мисије, гнева-ревности, су, како се овде каже, анђели (њих седам, што означава пуноту службе и масовност службеника), који излазе из „скиније сведочанства на небу” са „седам чаша златних напуњених гнева Бога, који живи ва век века”. Реч је о Цркви и њеним службеницима представљеној у скинији сведочанства како ју је некада видео Мојсеј на Синају (II Мојс. 25, 9; Јер. 8,5). Виделац, дакле, види већ угледану и већ постојећу стварност. Старозаветна скинија је у овоме контексту праобраз новозаветне Цркве Христове. Небо-земна стварност Цркве долази до пуног израза у анђелској служби. Небески храм, баш највише кроз ову службеност, није само небески но и земаљски; анђелска је служба људима на земљи, свету, окренута и управљена. Наглашава се дијадички (двоструки) карактер еклезије, која је, било на небу или на земљи, (односно и на небу и на земљи) Божја творевина. Свака еклезиологија, каже Булгаков, која се оријентише монистички, а не дијадички, јесте дефектна”.

Да бисмо боље схватили лик Цркве Христове, карактер њене активности, морали би боље упознати њен *пралик* на који се овде указује. Скинија сведочанства у Ст. Завету је, првобитно, био шатор који је устројен по Божјем наређењу од разних материјала и који је ношен у пустињи, по изласку Израила из Египта, четрдесет година. У њему, у најсветијем делу, налазио се ковчег заветни, у коме су били: две камене плоче са написаних десет Божјих заповести, по-

суда с ма́ном (небеском храном коју је Бог слао народу при путовању по пустињи) и палица првосвештеника Арона (II Мојс. 25—31 гл.). Поред онога што ова скинија сама по себи значи, као богослужбени-симболички простор, имала је и један мисионарско-акциони значај: *сведочила је против греха норада*. Све је, поред афирмативне стране, указивало на опомену и укор: плоче са заповестима — кршење воље Божје; посуда с ма́ном — одбацивање духовне хране; палица Аронова — побуна против Божјег вођства. Ковчег завета је у целини сведочио и био знак за извођење одбацивања Бога (његове воље, помоћи, пута) од стране заблуделих. Симболика превртљиве и богоотступне историје. Скинија је опомињала на оно што су одбацили. Али, поред симболике негодовања Божјег против отпада и посрнулости људске, била је, по том, а у многome и самим тим, инструмент исправљања и руководства за остварење воље Божје. Укор, али и узор. Таква је, само бескрајно савршенија, нова (односно: нова и друга — *кени диатхики* скинија Божја, Црква Христова. Црква, пре свега, није искључиво религиозна заједница, у којој би се Бог с времена на време јавио) и водио као што је био Израил, него, битно, *непрестана стварност присуства Господњег у овоме еону*; Црква смрти и васкрсења Сина Божјег је Његово пнеуматичко биће. Ту особеност и разлику наглашава Апостол, говорећи: „Али дошавши Христос, поглавар свештеничких добара која ће доћи, кроз бољу и савршенију скинију, која није руком грађена, то јест није овога створења... Крв Христа који Духом Светим себе принесе без кривице Богу, очишћава савест нашу од мртвих дела, да служимо Богу живоме и истиноме“ (Јевр. 9, 11, 14). *Нагласак је овде на акцији: служење Богу живоме усред светске посрнулости и мртвила. Жртва Христова чини Цркву мобилном*, јер Он принесе себе (и литургијски увек изнова се приноси) *ради очишћења од греха*, „принесавши једину жртву за грехе, седи свагда са десне стране Богу, чекајући даље док се положи непријатељи његови у подножје ногама његовим“ (Јевр. 10, 12—13). Црква је стварност распетог и васкрслог Господа у овом времену (еону), која, самим тим, дакле онтолошки, не може бити затворена у себе саму, пасивна, него је, као искупитељско дело Христово, *мисијски отворена према свету*. Ту активност, поред карактеристике бића, истиче и израз „отвори се црква сведочанства на небу“. Глагол „отвори се“ значи да се отвори за неко дејство (касније ћемо видети ближе које и какво). Прва скинија се отварала, ради обављања одређеног култа, једном годишње, а ова друга (нова) отвори се да буде *вековно отворена*, тј., у реченом смислу, активна, мобилна (по апокалиптичком изразу гнева).

Ко ће, дакле, (односно преко кога) да изврши ову акцију *продора у посрнули, невернички (може се рећи: издајнички) свет*? Ко ће остварити (и непрекидно остваривати) *мисију негодовања* — тнева Божјег према отпалом свету и, кроз то, привести (омогућити да се приведе спасењу? *Овде је јасно наведено да су то анђели*: „И изиђоше седам анђела из цркве који имаху седам зала“. Анђели су извршиоци (оваквог, квалификовано схваћеног) гнева Божјег, у ствари: *мисије љубави*. Само мора се ближе означити особеност и ком-

плексност ових извршиоца. Иако се кроз читаву Књигу анђели јављају као важан и чест фактор апокалиптичких збивања, ипак, суштинске службености, нема потпуне уопштености њиховог функционисања; они су полиморфни чиниоци. Анђелство конституише служба коју врше, а не само природа коју имају. Анђео је, као што му и име значи, носиоц вести Божје, весник односно (по у овом тексту употребљеној терминологији) извршилаоц гнева Божјег кроз вест, вешћу. Та вест је, сад, постала гневна, тј. повишено и напрегнуто активна. Јако је и изразито подвучена компонента такве службености. Томе објашњењу иде у прилог чињеница да они излазе из „скиније сведочанства“, тј. из светилишта Цркве Христове. Значи: ови чиниоци који у Цркви врше службу гнева (усиљеног, жестоког весништва). Спољашња ознака да су „обучени у чисте и беле хаљине од платна, и опасани по прсима појасима златним“ — говори, очигледно, да је реч, о свештенству у његовој богослужбеној функцији (такво одело, одежде носе свештеници кад у храму чинодејствују). Овде је јаче него игде у Књизи истакнут тај анђелски карактер свештеничког службовања. Али Анђели по функцији нису само небеска бића, која имају дејство и на земаљске подухвате, него и свештенство, клир, који ту службу анђелоки врше. Тако су у писмима Црквама Мале Азије (II и III-ћа гл. Апокалипсе овим именом названи предстојници тих цркава, епископи у којима се оличава свештеничко — анђелска служба). Само појам анђелске службе је и још шири и обухватнији: под њом не треба разумети само клир, мада он улази у овај круг *par excellence* због нарочите харизме (дара благодати) коју су за ову делатност примили у Цркви, у његовом официјелном служењу култу, него и читаво чланство Цркве, које је у св. крштењу, у неком виду и степену, оспособљено за ову делатност, као што каже пророк Јоил: „И биће у последње дане, говори Господ, излићу од Духа свога на свако тело и прорећи ће синови ваши и кћери ваше“ (Јоил 2. 17; Дела ап. 2, 17; ср. Рм. 12, 3; I Кор. 12, 7; 14, 26; Еф. 4,7), а још директније св. ап. Петар: „Ви сте (чланови цркве) избрани род, царско свештенство, свети народ, народ добитка, да објавите (обзнаните, обелоданите) врлине онога који вас дозвола из таме на чудесну светлост своју.“ (I Петар. 2,9). Сви чланови, на разне начине и у разним степенима, партиципирају у анђелству Цркве, јер само богослужбовање у целини може досећи пуноту мистичког броја седам (седам анђела у дејству). Сва, дакле, Црква свештендејствује-мисионира у различитости и слојевитости свога бића, у свету греховно-сатанске отуђености.

Треба сад, поред већ реченог, боље разјаснити *карактер и модус свештендејственог мисионарства* о коме је реч. Које је, и какво је, то богослужење овако активно испољавајуће према светском доминијуму? То је постојеће црквено богослужење са литургијским центром у себи. Литургија је у највишем степену богослужбени мистеријум али и богослужбени министријум, у коме сви, у небо-земној укупности, учествују, као што се, поред осталог, фактички и симболички представља на дискосу (супстрату — подлози на коме се припремају дарови за бескрајну жртву):

То је небо-земни богослужбени реализам Цркве, мисијска стварност. Треба се чувати да се богослужење схвати церемонијалистички, механичко-култски, као пуко одржавање прописаног типика и мање-више пасивног учешћа у њему, при чему би ритуал био сам себи циљ или, можда, сам по себи спасавајући извор. Не; култ није сам по себи ни циљ ни извор благодатног живота, него *средство којим се Св. Дух служи да у нама реализује искупљење у Христу*. Треба стално имати у виду ову небеску литургију, која је, као заједница спасених и пребивајућих у Христу, теургичка, слављење, као што смо видели, Бога у делима његовим, велегласно објављивање тих дела ради ширења Царства Божјег. Морамо се чувати од формалистичких и мистификаторских деформација. Литургија је, у ствари, мисија. Црква је творевина Св. Духа у чијем центру стоји факт долазка Месије и позив да се у тај факт поверује као једино спасавајући, чиме у свет наступа нови еон постојања, успоставља се егзистенцијална заједница верујућих са Христом као Господом.

Средиште богослужбеног догађаја је присуство распетог и васкрслог Христа у заједници верних који је у њима Духом Светим делатан. Присутни у литургији бивају причесници, суетелесници Господњи. Збива се тајна богослужбене инкарнације: „Реч постаде тело и усли се у нас пуно благодати и истине“ (Јн. 1, 14). То је активистичка конкретност богослужења. Примамо реч благодати и истине, која ће у нама постати „извор воде (истине Божје) која тече у живог вечни“ (Јн. 4, 14). Креира се нови и активни свет Божји усред мртвила постојећега. То ново, иако за сад будуће, створење, у свом специфичном облику, имамо већ сад у Св. Духу. Почетак пуноте, у том почетку, већ садржи пуноту. „Последњи час“, о коме говори Јован у својој Првој посланици (Јн. 1, 14), већ је настао. Заједница богослужбеног активизма је успостављена: „Чаша благослова коју благосиљамо није ли заједница крви Христове? Хлеб који ломимо није ли заједница тела Христовог; јер сви у једном хлебу (и вину) имамо заједницу“ (I Кор. 10, 16—17).

Богослужбено-литургијско сабирање, дакле, обликује заједницу у Христу, која је, у ствари, сам Христос у своме делу спасења продужен у времену и простору. *Тиме богослужбени догађај, у онима и кроз оне који у њему учествују, постаје носилац мисије*. У Христу сабрана и успостављена заједница *следује Његовом позиву ода-слања у свет. Она се сабрала да би се одаслала*. Христос у своме делу и примеру овде се, као Црква, рекапитулира: „Као што мене посла Отац, тако и ја шаљем вас“ (Јн. 20, 21; 17, 18). То је она иста активност која се овде означава испуњеношћу и извршеношћу гнева Божјег: „И један од животних створава даде седморици анђела (тј. пуности богослужбеног мисионарског активизма) седам чаша златних напуњених гнева Бога, који живи ва век века“. *Милосрдна љубав према свету добија мисионарски интензитет гнева, поприма облик Сина Божјег* (Јн. 3, 16; I Јн. 49), који себе предаје за спасење изгубљеног света, поставши, у томе, „послушан до смрти, а смрти крсне“ (Фил. 2, 6). У овој *missio Dei*, кроз литургијско сабирање, учествује Црква и у томе је њен апостоличитет (Еф. 2, 20). Као

што се учествује у евхаристији (причешћивању и причашћивању), тако треба учествовати и у мисији. Причешћујући се крвљу и телом Христовим, причешћујемо се и Његовим делом, мисијом, *Нема правог бого-служења без праве бого-мисије*. У богослужењу се успоставља мисионарска акција, којом се, по преимућству, гради Црква као етичко-просветитељски орган у покварењачко-тамним масама, због чега Христос ту функцију објављује као примарну за Његове следбенике, чланове цркве: „Ви сте светлост свету; не може се град сакрити кад на гори стоји. Нити се ужиже свећа и меће под суд него на свећњак, те светли свима који су у кући. Тако да се *светли* ваша светлост пред људима, да *виде* ваша добра дела, и славе оца вашег који је на небесима“ (Мт. 5, 14—16). Мисионарска динамика резултира из егзистенцијалне повезаности са Господом Христом, а не из неке друге, било које, спољашње констелације, произвољне тактике. *Права Црква не може не бити мисионарска*. Црква је мисионарски жива уколико је снагом Господа, на сакраментално-богослужбени начин, испуњена. Зато ову акцију не може нико, да спречи (рецимо политика, државе и сл.) јер би то значило спречавање не људи но Бога у Његовом Делу.

„И напуни се црква славе Божје и од силе његове; и нико не могаше доћи у цркву, док се не сврше седам зала седморице анђела“. *Испуњеност Цркве (храма) славом Божјом (докса ту Тхеу) јесте знак да је мобилност Цркве (у значењу које смо навели) достигла свој врхунац, зенит. Гнев, као активитет љубави, влада есхатолошким часом*. Мајестетична присутност Божја у храму-цркви, слично као у Ст. Завету (II Мојс. 24, 15; 19, 18; 40, 34; I Цар. 18, 10; Ис. 6, 4; Јез. 10, 4), управљена је на извршење већ инаугурисане, припремљене, делатности. „Слава“ је, дакле, овде функција, а не особина (својство) бића Божјег. Бог, наиме, нема и не потребује „славу“ за себе, него за створење коме се објављује и у њему ради преображења до израза долази. То је зрачење бића Божјег на тварни космос. „Сва је земља пуна славе његове“ (Пс. 72, 19). Чаше гнева су, као што каже свештени руски тумач еп. Петар, напуњене том енергијом Божје љубави — негодовања против звери и њених присталица. Црква је сад испуњена дејственом славом и неприкосновена, такорећи неприступачна, за ма шта друго, за ма какву другу, иначе можда легитимну и корисну, делатност. Престаће администрације, јуридичка цепidlaчења, естетска благољепија, богословски спорови, материјалне (и материјалистичке) преокупације, сва феноменална институционалност уколико није укључена у ноуменалну дубину мисионарског подухвата. *Све што је споредно ће изостати да би напред ступило оно што је главно, оно што је, како каже Г. Христос, „једино потребно“ (Лк. 10, 42)*. Црквени рад се ослобађа многог баласта. Црква, сад постаје чист акт суда Божјег над светом неправде. „Постављам те данас над народима и царствима, да истребљујеш и обараш, и да затиresh и раскопаваш, и градиш и да садиш“ (Јер. 1, 10). *Епоха агресије Царства Божјег против царства демонског на помолу је*. Руина старог света греха стоји пред рушењем да би се на тим развалинама сазидао нови свет Божји. Гнев је процес таквога рушења, односно, психолошки узев, пречишћавања

читаве стварности, пре свега духовне, а потом, због органске повезаности, и физичке — да се потиснута правда и светост успостави у Богу. Док се ово не сврши, Црква је, како овде стоји, затворена, езотерична, тј. сконцентрисана на свој основни, историјски у многоме пренебрегнути, задатак: да светлост живота разбије таме смрти, да се светост и правда успоставе у свету.

*
* *

Ова реч није само констатација есхатолошког факта, него и позив на мобилизацију, на богослужбено укључивање у акционо биће цркве. Нема (не би смело бити) више летаргије и апатије, само обичајног и номиналног припадања цркви, скомрачног отаљавања обреда, само формалне коректности, мртвог живота (какав је описан и изобличен у писму Сардској цркви), него искључиво, огња правде и светости. Одазови се позиву док је час активизма у току. Буди подвижник и носиоц Христове моћи у овоме прехом немоћном свету. Војниче Божји, устани у бој за правду, укључи се у анђелску мисију цркве, као што и богонадахнути Псалмист жеравично апелује: „Ти си (у том случају) најлепши између синова људских; благодат тече из уста твојих, јер те је благословио Бог до века. Припаши, јуначе, уз бедро своје мач свој, част своју и красоту своју. И тако окићен похитај, седи на кола за истину и кротку правду, и десница ће твоја показати чудеса. Оштре су стреле твоје, народи ће пасти под власт твоју; прострелиће срца непријатеља царевих (Божјих). Престо је твој, Боже, вечан и непоколебив; скиптар је царства твога скиптар правде. Љубиш правду и мрзиш безакоње; тога ради помаза те, Боже, Бог твој уљем радости“ (Пс. 45, 1—7). Нема за ову мобилност старости и превазиђености. Мисионарски је виталан и млад ко је духовно виталан и млад, јер, по речима Пророка, „Праведник се зелени као трава, као кедар на Ливану узвисује се. Који су засађени у дому Господњем, зелене се у дворима Бога нашега; родни су и у старости, једри и зелени, јављајући да је праведан Господ бранич мој и да у њему нема неправде“ (Пс. 92, 12—15). Час гнева Божјег је твој прави час.

Не треба да буну (премда може горко да боли) што емпиријско стање Цркве још није можда, на тој висини. Празни храмови и празне душе. Деца без веронауке. Омладина би хтела да се врати у дом Очев, али као да су за њу субјективно узев, његове катије затворене; не налази правога пута за своје обраћење. Зубље Цркве као да су погашене. Преовлађује материјалистичко-вулгарни стил живота. Ко изгоре за истину, ко пострада за правду? Где су лучоноше и мученици? Ко је то спутао и паралисио продор светлости у ове тмуше преховне? Која пракса и која теорија? Земаљска страна Цркве је у мисијској кризи, али је небеска, са језгром и земаљске, у успону. Језекиљ је видео ово стање као поље мртвачких костију које оживљава Дух Свети: „И рече ми: сине човечји, хоће ли оживети ове кости? А ја рекох: Господе Господе, ти знаш. Тада ми

рече: пророкуј за те кости, и кажи им: сухе кости чујте реч Господњу. Овако говори Господ овим костима: гле, ја ћу метнути у вас Дух, и оживећете" (Јез. 36, 3—5). Оживеће и већ оживљавају. Ангели су већ добили налог да излију на земљу чаше гнева — мисије, чији садржај певају (проповедају) небеса. Стаклено море је узбуркано огњем речи Божје. Вапај и вапијање. Сручиће се огњевито реч Божја на земљу. Само тек што није, а делимично, у небо-земној синтези, и већ јесте.

Summary

Revd. Bozidar Miyach

THE SINGERS ON THE SEA OF GLASS

The Author makes challenging exegesis of the 15th chapter of the Book of Revelation. He stresses mainly the missionary impact of the Church's existence and her witnessing to Christ as the Saviour of the world. Great is the impact of the angelic powers who celebrate the will of God as the manifestation of the glory of God descending upon the Church.